

nam bi se ne bila druga godila, in tudi mi bi se bili že davno ponemčili, ako bi nas ne bilo ponemčenja rešilo keršanstvo in posrednica keršanstva sveta cerkva.

Polatinčenje je tudi našlo svojo pomoč v sestavi rimskega rekrutiranja. Kadar je vojaška moč podjarmljenih narodov potérta bila, bil je tudi potért in pobit duh svobode. Noriški in panonski vojniki so bili nar hrabrejši med rimskimi četami, po svojem povratku iz rimskih taborov so prinesli seboj z rimskimi običaji tudi znanost latinskega jezika, in so ga, kakor zdaj nemškega razširjujejo, v naj varniše doline in planine prinesli. Da so Rimljani tudi v premaganih mestih šole ustanovili in vtemeljevali, je gotovo. V nje so slovenski plemeni naši svoje otroke pošiljali, kakor zdaj v nemške. Že ob času Sertoria je Hišpanii cvel nauk gerškega in latinskega jezika in v Galii so za cesarja Graciana že osnovane latinske učilišča bile. Vse sodnijske opravila so se opravljale v latinskem jeziku in tako so sodniške opravila bile sredstvo latinski jezik med podjarmljene narode vpeljavati. Počasi so narodi clo izgubili narodno svoje zavestje, in zares imamo zahvaliti se božji previdnosti, da se ni z nami to zgodilo, kar se je zgodilo s staroitalskimi narodi, kar s celtogalskimi plemeni v Italii gornji, v Galii, v Belgii in iberskimi v Hišpanii, ktere je rimski živelj clo izrodil. Ali Rimska država po tem polatinčenju nič ni zadobila, marveč zgubila je svojo samostalnost, in služi tako vsem vladam v izgled, da izrojenje ne pelje k moči, temoč k propasti vsake vlade.

Znamenito je zvediti skrivnost rimskega vladanja, izroditi narode in polatinčiti celi svet. Kar prostodušni Tacit v teh zadevah o Britancih piše, to velja za vse druge narode v občem *).

Ozír po svetu.

Popis armade turške.

Ker se oči sveta sedaj naj bolj ozirajo na Turško in se bojo še dolgo obračale proti „zlatemu rogu“, bo mikavno poznati vredbo turške armade.

Turška armada, ki svoje vojake nabira le iz ljudstva mahomedanske vére, obstoji iz 6 kardel ali oddelkov, ktere se po turško „ordu“ imenujejo.

Ker pa turško carstvo obstoji iz mnogih narodov, ki so zavolj podloštva in vére nasprotniki pravih Turkov**), se ne smé misliti, da morajo vse kardela v vojsko iti. Treba je velik del armade obdržati doma, v posamnih terdnjavah itd.

Turška vlada si zatega voljo že davnej prizadevuje armado brambovcov, ki se po turško „redif“ imenujejo, na noge spraviti, kterim bi se ob časih vojská bramba domačih krajev izročila, — al dosihmal še ni bila v stanu, dostojno število take armade ustanoviti. Od druge strani pa tudi tega ni prav hotla, zakaj Turk je rad ponosen in ošaben; več be štelu — so rekli nekteri ministri — ako spravimo 12 kardel redovne armade na noge, kakor če jih ona ima le 6, zraven pa še

toliko „redifov“. Memo gredé moram tudi omeniti, da d v a najstínka je Turkom kakor vsm prebivavcem jutrovih dežel zlo važna, veliko pomenljiva številka.

Turški soldat služi v vsem skupej 13 let, 6 let v armadi, 7 pa za brambovca (redifa).

Turški vojaki merjó bolj kakor vojaki vsake druge evropske armade. Al temu se ni čuditi. Verh vtrudljivih vojaških vaj in služb kliče boben ali trobilu turškega soldata še vsaki dan petkrat h molitvi in dvakrat h kopanju. To zapoveduje turška véra. Posebno topničarji (artiljeristi) imajo opravil brez konca in kraja. Turšk topničar le malo spi. Tudi oficirji so zlo vpreženi v službo, in celó majór mora polkovnika (oberstarja) za dovoljenje prositi, da smé podnevi iz kosarne iti. Zato je hišno gospodarstvo pri vsih turških vojskovedjih razdvojeno; podnevi mora v kosarni biti, in še le po sončnem zahodu smé domú v svoj harem iti; ko pa petelin dan poje, mora spet v kosarni biti.

Oficirsko kardelo turške armade se loči v 3 razrede. Naj višji oficirji — generali — uživajo čast pašata, oberstar in oberstlajtenant čast Bey-a, kterim perimkom se predstavlja še lastno ime oficirja. Efendi so nižji oficirji od oberstlajtenanta nazaj, toda le takrat, če znajo brati. Vsi drugi so Aga, ktero imé se pa le zgol z a izgovarja, na priliko: Soliman-a (namesto Soliman-Aga).

Prostaki (gmajnarji) in nižji oficirji zamorejo tudi čast „Efendita“ doseči, ako znajo pisati. Feldvebelj, ki se po turško „džavš“ kliče, dobí čast „Aga-ta“ ali celó „Bey-a“, če zna pisati. Po očetu dedva sin primek „Bey“, ako se ni kakega hudodelstva vkričičil. Vsi sinovi višjih oficirjev od oberstlajtenanta naprej so že po rojstvu „Bey-i“.

Scer se dajé ime „Bey“ tudi drugim višjim službam, ktere stopnjo višjega oficirja veliko presežejo.

Turški oficir pa sploh ni tako obrajtan, kakor so scer obrajtani oficirji v družih deželah. Al oni tudi niso prevzetni; majór nese očitno koštrunovo kračo iz terga svoji ženi domú. Le od oberstlajtenanta naprej se začné turško plemstvo — od tod primek „Bey“. Tú je tudi meja večí ali manjši omike. Postava veléva, da noben oficir ne more za oberstlajtenanta povikšan biti, ki ne zna saj enmalo brati, pisati in rajtati. Vidi se iz tega niska stopnja omike turške armade. (Konec sledi.)

Novičar iz slavenskih krajev.

Iz Železnikov. Do časa, ko je imela Ljubljana svojo zdravniško šolo, smo imeli vedno po Krajskem potrebu število umnih zdravnikov, brez tega, da je ta šola deloma tudi drugim sosednim deželam z zdravniki pripomoči zamogla. Ni se bilo tedaj čuditi, ko se je pred 3 leti zdravniška šola v Ljubljani nehala, da se je po Krajskem marsikako pomilovanje zastran tega slišalo, in dasiravno se je 6 štipendij za učence iz Krajskega na Graški šoli osnovalo, so nam vender prevideni možje prerokovali, da v kratkem zdravnikov po Krajskem primanjka lo bode. — Žalibog, da se je to le prehitro vresničilo! V nekterih krajih na Gorenskem pomanjkanje zdravnikov že živo čutimo. Tako na priliko Bohinj s svojimi 4552 prebivavci že dolgo zdravnika pogrešati mora, in poprej da človek od Bohinja v Radoljco, in zdravnik od Radoljce v Bohinj dospé, je bolnik že lahko desetkrat poginul.

Enaka je tudi pri nas. Zdravniška služba Selške doline s stanovanjem v Železnikah je bila po Ljubljanskem časniku že dvakrat razpisana, al nihče se do zdaj za-njo oglasil ni! Hočem to dolino nekoliko bolj natanjko popisati zato, ker je razun, da manjka zdravnikov, še nek drug uzrok, zakaj nihče za to službo

*) „Sequens hiems saluberrimis consiliis absumpta, namque, ut homines dispersi ac rudes eoque in bello faciles, quieti et otio per voluptates adsucescerent, hortari privatim, adjuvare publice, ut templa, fora, domus exstruerent, laudando promptos, et castigando segnes. Ita honoris aemulatio pro necessitate erat. Iam vero Principum filios liberalibus artibus erudire, et ingenia Britanorum studiis Gallorum anteferre, ut qui modo linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiscerent. Inde etiam habitus nostri honor et frequens toga, paullatimque discussum ad delinimenta vitiorum, porticus et balnea et conviviorum elegantiam; idque apud imperitos humanitas vocabatur, cum pars servitutis esset. (Tacit. Tul. Agricol. Vita cap. XXI.)

**) Dandanašnje skušnje kažejo, da to ni v vsem resnica.

Leta 1816 se je podvergel Jan. S. Presl težki poskušnji za zdravnika, katero je izverstno prestal. Še tistega leta so mu dodelili dohotorstvo zdravstva.

Že poprejšnje leto 1815 — zadnje leto, dokler je še v šolo hodil, je bil nalogo za podelitev stolice natoroznanske in umetnijske (tehnolojske) Levovske jako dobro izdelal.

Berž potem, ko so ga bili za dohotorja napravili, ga vzame učenik F. Berger za pomočnika pri nauku živalstva in rudništva v vseučilišču Prazkem. To službo je opravljal Presl marljivo in slavno dve leti.

Leta 1818 je dobil službo pravega učenika živalstva in rudništva v Holomucu (Olmütz), po smerti Bergerjevi (l. 1819) pa njegovo službo v Pragu l. 1820. Tako se je učenemu možu serčna želja izpolnila. Pozimi leta 1821 je začel v vseučilišču Prazkem učiti in je učil 28 let s preveliko marljivostjo na velik dobiček svojim učencem, katerih je zmirom obilno imel. Z zadnjo službo so mu tudi izročili na skerb vse natoroznanske nabire vseučilišča in natoroznanskega hrama, ki je bil ondaj precej reven. Da ima zdaj vseučilišče Prazko lepo nabiro žival, za to gré hvala le 20letni neutrujeni marljivosti Preslnovi.

Presl je popotoval na državne stroške po Italii do Napolitanskega, po Švajcarskem, po Tiroljskem, Štajarskem, Krajskem, Ogerskem, Poljskem, Pruskem in po drugih krajih povsod imenitne reči za imenovano nabiro vseučilišča Prazkega skupljevaže. Tudi je izprosil veliko žival iz c. kr. dvorne nabire Dunajske.

Pa ne le natoroznanstvo je slavni mož po Českem razširil in plodil, — verli rodoljub je skerbel tudi za povzdigo pismenosti domače (česke) na vso moč. Od leta 1818 do 1819, — ravno ondaj, ko so se Čehi za napravo domače znamenitnice poganjali, je živel v Pragu več za česko pismenost unetih učencov, ki so se združili, da bi tudi znanstvene reči po česki pisane na svetlo dajali in tako svetu pokazovali, da je tudi česki jezik za znanstvene reči pripraven.

Temu društvu se je pridružil z bratom svojim Karlom Boživojem in z drugimi mladimi domoljubi tudi J. S. Presl. Od kraja so hotli iskreni mladenči v Pragu slovansko akademijo (učeno družbo) osnovati. Ker pa te reči za leto in dan niso mogli dognati, so začeli l. 1821 iz namena zgoraj v misel vzetega časopisa „Krok“ izdavat. Tedaj je počel tudi Presl v českem jeziku sestavljati svojega slavnega „rastlinarja“ (rostlinař), to je, bukve, v katerih se zeli znanstveno popisujejo. Kako težko je bilo ondaj kaj takega po česki pisati, mi ni treba praviti. Pri vsem tem ga je Presl po svoji natoro- in jezikoznanski učenosti izverstno izdelal. Posebno domoljubje ga je pri tem spodbujalo.

Razun imenovanega slovečega rastlinarja je spisal verli učeni Slovan še veliko drugih imenitnih reči po česki in latinski, posebno rastlinoznanskih. Naj imenitnejši izmed teh spisov so: Rostlinař pro lékaře, hojice, hospodaře, lesniki, umělce, řemeslniki a vychovatele, — „Krok“ (veřejny spis všeuaučný), ki ga je s pomočjo mnogo učenihi domoljubov na svetlo dajal (1821—40. 13 zvezkov), — „Flora čechica“, — „deliciae pragenses, historiam naturalem spectantes“, — „lučba skusna“, — „obširně prstonarodni učení o řemeslech a umělostech cili technologie vseobecna“ (prestavil po Popetovi), — „nevostopis cili mineralogie“, — „všeobecný rostlinopis cili popsání rostlín“, — „počátkové rostlinoslovi“.

S temi deli si je Presl o tolikih overah veliko slavo zaslužil. Presl sl je moral skoraj vse imenstvo stvarjati. Vendar mu je pri tem močno pomagala znanost jezika ruskega, poljskega in jugoslovanskega. Njegovi spisi znašajo nad 500 natisnjenih pol. Po smerti njegovi so

našli besednjak ali slovník umetnijski, zemljopis in več natoroznanskih napiskov.

Tovars družbe česke za nauke je hodil Presl pridno v zbere natoro- in jezikoznanske, v katerih je imenitne reči razlagal. Ravno tako delaven je bil Presl družbenik českega muzeuma in je s Palackim, Šafařikom, Jungmanom in Hankatom naj več pripomogel, da so l. 1831 matico česko napravili. Z vsemi svojimi velikimi zaslugami si je Presl pri vsih Slovanih, zlasti pri Čehih, večen pametnik slave postavil.

Njemu na čast in v večni spomin so kerstili tudi dve zeli po njegovem imenu *).

Ozír po svetu.

Popis armade turške.

(Konec.)

Nekdaj je bilo konjikov v turški armadi veliko, skorej toliko kot pešcov, in naj veči moč je bila v starejih časih v konjikih; tako je pa bilo do polovice 17. stoletja pri armadah celega sveta. Jedro turških pešcov so bili nekdanji janičarji. Sedaj je to vse drugač. Še bolj kakor drugod so topovi (kanoni) današnji dan naj važniši orodje.

Konjiki današnje turške armade so memo konjikov starih časov, kar število, rabo in serčnost zadene, veliko manj vredni. Na papirju je zapisanih 21 regimentov po 6 švadronov, ali le 15 jih je popolnoma dovršenih. Ostalim manjka to in uno. Veliko jih je, ki so le neredovne čete brez sedla in jermenstva, nekteri so tudi brez obuval, nekteri celo brez pravih hlač. Kar je nekđaj ponos in slava bila turškega naroda, je sedaj, ko je Turk „urnega konja premenil z dolgočasno pipo“, njegova sramota. Nek Sardince jo je osnoval. Da ji je bil saj serčnosti dovolj vdahnul! Kakošni konjiki so bili nekdanji turški, — kakor blisk in vihar so derjali čez planjave, doline in hribe!

Sedanji turški pešci so že veliko bolji, kot so konjiki; odkar je Kuckovski ti oddelk armade osnoval, se je močno zboljšala in vsaki dan je več vredna; ko bi jo bil ti umni vojak popolnoma popravil, bi bila vse časti vredna. Prostaki so verli vojaki, nevtrudljivi in terpežni, da je kaj, — ali oficirji njih (razun ptujcov) so nevedni, neskušeni, leni. S turškimi pešci se tedaj dá le toliko opraviti, kakor s prostim človekom, ki veliko terpi in ne opeša, — kakor hitro pa pride na to, da se ima oficir skazati v vojski, popači on vse. Za to skušajo Turki ptujce za oficirje dobivati.

Naj več vredno in zares vse časti vredno je turško topništvo (Artillerie); ono je jedro in moč turške armade, dobro izučeno in močno izurjeno v streljanju. Je topničarjev 10 regimentov.

Pionirjev in minérjev ima turška armada še malo, in tudi malo izurjenih.

Med turškimi generali je naj imenitniši Omerpaša (poturčen Horvat); on ima vojaško vednost in skušenost veliko. V verstí turške armade pa je sedaj sila veliko oficirjev iz ptujih krajev, ki so v preteklih letih pobegnili na Turško.

Pristavimo še turške imena vojakov po njih službi. Vojni maršal se imenuje Müšir-paša, — general-lajtnant Ferik-paša, — poveljnik brigadni Liva-paša, — oberstarju se pravi Mir-Alai, oberstlajtnantu Kaimakam, majorju Bin-Baši, stotniku ali hauptmanu Jüs-Baši, nižjemu oficirju On-Baši (zato ker se tisuč pravi po turško bin, sto jüs, in on deset). Adjutant u se pravi Kol-Agasi, lajtnantu Mülasim, džavš pa feldvebelju. Turški lajtnant ne vživa scer v

*) Asperifolica Preslea, in mentha cervina Preslea. Pis.

družinstvu nobenega spoštovanja; v izbah pašatov ima Čibu kš'i, to je tisti, ki gospodarju pipo baše, prednost pred njim.

Novičar iz slavenskih krajev.

Iz Ljubljane v Terst. Vrednik „Novič“ se je s starim svojim prijateljem v nedeljo zvečer v Terst podal, pozdravljat ondašnje prijatelje svoje. Ker menim, da bi utegnila marsiktera reč častitim bravcem zanimiva biti, jim hočem povedati, ravno z voza stopivši, kar sim vidil in slišal na kratkem potovanju. Terst postaja zares vsako leto lepši in večji; krasne poslopja postajajo tako rekoč čez noč, ker se Teržačanom kamnja iz Občine ne manjka, iz katerega hiše zidajo, denarja pa tudi ne, ker jim ga kupčija dosto privabi iz vsih delov sveta; verh tega so tudi stanovanlišča sila drage. Že se iz morja vzdiguje velik prostor tikama lazareta, kjer bo kolodvor (Bahnhof) za železnico stal. Na tem mestu se zopet vidi, kaj človeka umnost in dnar premoreta! Tam, kjer je še vlni globoko morje se širilo in je hrib v morje stermel, je prostorne planjave že veliko dodelane; morje se zasipa s kamnjem in neko zemljo, katero vozijo iz Gerškega in se Santorinska zemlja imenuje; ta zemlja podelana z apnom in namešana s kamnjem ima lastnost, da vtopljena v vodo se berž sterdi kot kamen. Kakor se je moglo na tem mestu morje vmakniti veličanskemu kolodvoru, tako tudi hrib. Dela bo pa, kakor nam je vodnik te stavbe pravil, še za 5 ali 6 let, preden bo vse dodelano. — Okoli Tersta je letina žalostna; po celi Istrii je suša pomorila vse tako, da se je ondi velike lakote bati, ako se ne bo revnemu ljudstvu po kaki drugi poti zaslužek naklanjal. — Z milostljivim Teržaškim škofom g. Legat-om smo se peljali na njih gradič v Skedin (Servola), kjer se je ti dan ravno tergatev začela in smo tudi mi v prijazni družbici kaki dve brenti grojzdja nabrali, — al Bogu bodi milo! večidel grojzdja je pokvarila nesrečna bolezn; namest 80 ali 100 veder se ga bo letos nabralo komaj 10. Tudi tū smo našli poterjeno skušnjo, da grojzdi bolj pri tléh in bolj v senci so zdraviši ostali od drugih. Pred ločitvijo od tega prijetnega kraja, katerega je letošnja uima hudo zadela, smo slišali prepevati krasne italianske, slovenske in nemške pesmi, ki nam bojo drag spominček ostale. Slišali smo pa tudi prav moško muzicirati tiste mlade fante, nekoga merliča na pokopališče spremljaje, od katerih so „Novič“ enkrat spomnile, da so z veliko hvalo se obnašali v Terstu in od katerih je bilo rečeno, da so Krašovci; gosp. fajmošter so nam zde povedali, da so večidel vsi iz Skedinske okolice doma. — Veselo bo vsim našim bravcem zvediti, da zdravje preslavnega našega Koseški-ga se je po toplicah toliko zboljšalo, da za terdno smémo upati, da po božji milosti se nam bo ohranilo predrago življenje „mojstra slovenske poezije“. Čeravno po 14 mescov dolgi bolezn na truplu zlo omamljen, je njegov duh vés zdrav in vés živ za domačo reč. „Če Bog da, še jo bomo zapeli“, mi je nadušeno ponavljal, ko sva se ločila. In dobrotljivi Bog bo vlišal njegove in naše želje! — Precastitega gosp. prošta Vernta smo našli zdravega in veselega. Marsiktero reč smo se pomenili tudi s tem slavnim našim rojakom, ki so nevtrudljivo pridni za slovensko slovetvo. Za gotovo vémo povedati, da imajo visoko spoštovani gospod lepe zaklade že nabrane, s kterimi bojo razveselili prijatelje milega našega jezika, kteri, kakor je znano, jim tako gladko teče, da se tako rekoč samo bere. Bog nam jih ohrani zdrave! — Iz šundra sila živega mesta smo se podali po posebnem poslu tudi na tih, večno mirni kraj — na pokopališče Teržaško. Omenimo tū, da Terst ima 8 po-

kopališč, eno tikoma družega; 1 je za katoličane, 2 za protestante, 1 za jude, 1 za Anglikance, 1 za Slavonce, 1 za Greke in 1 za Turke. Na katoličanskem, na kterem smo bili in ki ima svojega fajmoštra, častitega gosp. fajmoštra Kavčić-a, leži že pokopanih čez 65.000 — zares velika fara, toda tihih, mirnih prebivavcov! Gospod fajmošter so nam povedali prečudno novico, da trava, ki na pokopališču raste, se ondi ne smé za živinsko pičo rabiti, in da nekteri celó tirjajo, da se ima sožigati! Čudna misel, ktera ne zapopade, da je gnjilo človeško truplo zdrav in tečen gnoj. — Al vernimo se od tega žalostnega kraja spet v hrupa polno mesto. Pravilo se nam je, da kupčija sploh nekoliko zaostaja, zlasti žitna, ker velike barke iz Odese nemorejo lahko v Terst; vožnina, ki je bila nekda za star (1½ vag.) zita iz Odese po 35 krajc., je zde po 3 fl. — Mnogo reči bi bilo še povedati, ki smo jih zvedili potovaje po Terstu, kodar nas je naš slavnoznani rojak gosp. France Cegnar, sedaj c. k. poštni vradnik ondi, prijazno spremljal, al — „Novičam“ se mudí v tiskarnico.

Novičar iz mnogih krajev.

Od shoda veličanstev austrianskega cesarja z rusovskim carom in pruskem kraljevičem in njih prvih ministrov v Olomuču se o turško-rusovskem razporu važni sklepi pričakujejo; kakošni so, se še ne vé. Rusovski car je v terek zapustil Olomuc, prihod našega cesarja na Dunaj se je pričakoval včeraj. — 24. dan t. m. je bila vpricho gosp. ministra Baumgartnerja prva poskušnja vožnje po železnici čez hrib Semering (med Estrajhom in Štajarskem); 2¼ milj dolga pot od „Mürzzuschlaga“ do „merzlega žleba“ je bila brez vse spodtike v 45 minutah storjena; o vsih svétih bo železnica čez ti hrib, katerega višočina je 2788 čevljev nad morjem, že gotova. — Veliko se govori zde na Laškem od neke po večletnih skušnjah poterjene mašine, ktera ob enem svilo (žido) iz kokonov odvija, v niti sklada in prede; blago je lepši, in, ker se preja hitreje izdeluje, je tudi bolji kup. — Druga znajdba je Heurteloupovo orodje, ktero žive pijavke popolnoma nadomestuje; bolnišnice Berolinske ga bojo kmalo rabile. — Na Francoskem se je polivanje bolnih tert s čisto ali pa z osoljeno vodo (na 30 funtov vode 1 funt kuhinske soli), posebno dobro poterdilo (glej „gosp. skušnje“ v današnjem listu). — Gosp. provikár Knobleher je z novimi misionarji 17. dan t. m. iz Aleksandrie odrinul proti Sudanu in deželami belega Nila; v Kartum misli mesca listopada dospeti. Iz Aleksandrie so se peljali na 3 veličih barkah; skoz pušavo bojo zavolj obilnega blaga potrebovali 300 kamel. — Iz Turškega je poslednja novica ta, da so 20. t. m. angleške in francoske vojne barke (ali 4 ali 6, še se prav ne vé) skoz Dardanele pred Carigrad prišle; misli se, da na pomoč kristianom, ako bi o kaki prekucii o poglavnem mestu utegnulo življenje in premoženje njih v nevarnost priti. Veliki Bairamski praznik (od 13. do 16. dneva t. m.) je pokojno pretekel; vlada je dala za ti čas naj huji uléme zapreti, da bi kaj ne rogovilili; do 20. t. m. pa še ni bil zadnji sklep sultana znan; za vojsko se pa vsaki dan bolj pripravlja, kakor tudi Rus. Na mejah Turškega se je prikazala nova nadloga, — kolera se je namreč začela v Odese in že nek tudi skoz Besarabio v Moldavo in Vlahio segla, kjer se tudi goveja kuga, vedno zvesta tovaršica rusovske armade — prikazuje. Zato je turška vlada ukazala vsim barkam iz Odese pridšim 5 dni kontumacie, in je kordon postavila od Vidina do Suline.